

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВОЧИНІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

Заборовський Віктор Вікторович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
Ужгородський національний університет,

Змикало Олександр Іванович

аспірант кафедри цивільного права та процесу,
Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню розвитку правового регулювання цивільних правовідносин, пов'язаних з використанням електронних засобів комунікації. Проведено аналіз нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання цивільних правовідносин у сфері обміну електронними повідомленнями, електронним документообігом та електронною торгівлею. На підставі проведеного аналізу встановлено, що в цивільному праві України спостерігається послідовний і логічний процес зростання ролі електронного документообігу і все більшу роль інформаційно-телекомунікаційних систем в житті людини.

Ключові слова: електронний договір, електронний правочин, електронне повідомлення, електронний документ, електронний підпис, електронна торгівля.

Виникнення, розвиток і широке поширення різного роду технологій, що забезпечують телекомунікації (електронний зв'язок) між учасниками цивільних правовідносин, не могло обійти стороною і не вплинути на розвиток останніх. Водночас правочин, як один з основних, найбільш поширених юридичних фактів у системі цивільного права України, зазнав чи не найбільшого впливу стрімкого поширення різного роду електронних засобів зв'язку. Все більше

використання електронних засобів зв'язку в повсякденному житті відбилося в першу чергу на зобов'язальних відносинах, які є однією з форм цивільних правовідносин. Оскільки зобов'язання є формою цивільних відносин, згідно з ч. 2 ст. 509 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) підставою їх виникнення можуть бути юридичні факти (у тому числі й правочини), які викладені у ст. 11 ЦК України [1].

Згідно з легальним визначенням, правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 202 ЦК України). Будучи, з одного боку, одним з найбільш поширених видів юридичних фактів, а з іншого — одним з джерел цивільних прав та обов'язків, правочину властиві наступні ознаки: 1) правочину — це вольовий акт; 2) правочин — це правомірна дія, оскільки є джерелом цивільних прав і обов'язків, чим відрізняється від правопорушення; 3) правочин — це законна дія, що відповідає вимогам цивільного права. 4) правочин — це акт вольової цілеспрямованої поведінки, чим правочин відрізняється від правових актів, у яких воля особи спеціально не спрямована на виникнення правових наслідків.

Так, як правочин є актом вольової поведінки особи, то він характеризується поєднанням волі (внутрішнього психологічного ставлення людини) і волевиявлення, тобто об'єктивовану зовні волю людини. Волевиявлення, як спосіб об'єктивації волі особи знаходить своє відображення через форму правочину. Так, відповідно до ст. 205 ЦК України правочин може вчинятися усно або в письмовій формі; сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом.

Як швидкий розвиток зобов'язальних відносин між учасниками цивільних правовідносин всередині держави, так і розвиток міжнародної торгівлі вимагав належного правового регулювання багатьох аспектів пов'язаних як власне з торгівлею, фінансовими потоками, так і з захистом прав учасників таких відносин. У зв'язку з чим, в слід за міжнародними актами у сфері електронної торгівлі, обміну повідомленнями при укладанні договорів, електронного документообігу та інформаційної безпеки, в Україні почали прийматися

аналогічні нормативно-правові акти.

Так, одними з перших в Україні нормативно-правових актів у сфері використання електронної інформації стали прийняті 22 травня 2003 року Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2] та Закон України «Про електронний цифровий підпис» [3]. Прийняття даних законів дозволило встановити організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів, визначено поняття оригіналу електронного документу та його обов'язкові реквізити, а також був визначений правовий статус електронного цифрового підпису та врегульовані відносини, що виникають при використанні електронного цифрового підпису. Тим самим національне законодавство було наближене до правового регулювання ЄС у цій сфері, а зокрема, Директиви 1999/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 1999 року «Про систему електронних підписів, що застосовуються в межах Співтовариства» [4] та Директиви 2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2000 року «Про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку («Директива про електронну комерцію») [5].

Визначення статтями 205 і 207 ЦК України можливості вчинятися правочину усно або в письмовій (електронній) формі, а також того, що правочин вважається вчиненим у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного чи іншого технічного засобу зв'язку і що використання при вчиненні правочинів факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного чи іншого копіювання, електронного цифрового підпису або іншого аналога власноручного підпису [1], не було б можливим без визначення правового статусу електронних документів, електронного документообігу та електронних цифрових підписів, і не було б можливим їх подальше використання в цивільних правовідносинах.

Ратифікація 16 вересня 2014 року Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку (далі — Угоди про

асоціацію) [6] необхідним кроком для поступової адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу відповідно до взятих на себе зобов'язань. В результаті чого, 3 вересня 2015 року було прийнято Закон України «Про електронну комерцію» [7] в якому вперше на законодавчому рівні було закріплено такі поняття як електронна комерція, електронна торгівля, електронний договір, електронний правочин, електронна форма подання інформації, порядок здійснення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем, а також визначено права та обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції. Законом також були внесені зміни до низки нормативно-правових актів, одним з яких став ЦК України. Так, зокрема, були внесені зміни до частини першої статті 205 ЦК України, в якій після слова "письмової" статтю було доповнено словом "(електронної)". Тим самим вперше в цивільному законодавстві визначено поняття електронної форми правочину як різновиду правочину.

Як справедливо зазначає Ю. Крегула та В. Батрименко, Закон України «Про електронну комерцію» описує типові шляхи законодавчо правильного ведення електронної комерції та спирається на низку інших законів, кодексів, які детально описують права та обов'язки покупців та продавців при фізичній торгівлі без застосування телекомунікаційних систем [8, с. 16].

Попри те, що основною метою прийняття Закону України «Про електронну комерцію» (як зазначено в пояснювальній записці до законопроекту) була систематизація чинного законодавства України у сфері електронної комерції та забезпечення правового порядку дистанційного укладення та виконання правочинів із застосуванням електронних інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, однак після введення закону в дію стало зрозуміло, як зазначає Л. Р. Катинська, що в законі використовується термінологія, не характерна для ЦК України та його положень, створюється низка юридичних колізій з чинним законодавством України. На думку автора, Закон України «Про електронну комерцію» повинен був бути приведений у відповідність до норм Директиви 2000/31/ЄС

Європейського Парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку». шляхом скасування та зміни низки положень, а також приведений у відповідність до внутрішнього законодавства України [9, с. 168-169].

Необхідність приведення Закону України «Про електронну комерцію» у відповідність до норм Директиви 2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради було пов'язано з прийняттям 28 серпня 2014 року Розпорядження Європейського Парламенту та Ради № 910/2014 «Про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для цілей електронних трансакцій на внутрішньому ринку» [10] та скасуванням Директиви 1999/93/ЄС.

Як зазначено в розпорядженні Європейського парламенту і Ради № 910/2014, Директива 1999/93/ЄС Європейського парламенту і Ради розглядала питання електронних підписів, не забезпечуючи комплексних транскордонних і міжгалузевих рамок для безпечних, надійних і простих у використанні електронних правочинів. У зв'язку з чим, з метою забезпечення належного функціонування внутрішнього ринку та належного рівня безпеки засобів електронної ідентифікації та довірчих послуг був прийнятий цей Регламент. Враховуючи, що значною мірою Закон України «Про електронний цифровий підпис» базувався на нормах і правих конструкціях, які були закріплені в директиві 1999/93/ЄС Європейського парламенту і Ради, необхідним стало прийняття нових положень, що забезпечать гармонізацію національного законодавства з законодавством ЄС та виконання взятих на себе Угодою про асоціацію зобов'язань.

Таким чином, 5 жовтня 2017 року було прийнято Закон України «Про електронні довірчі послуги» [11] який визначив правові та організаційні засади надання електронних довірчих послуг, у тому числі транскордонних, права та обов'язки суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг, порядок здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг, а також правові та організаційні засади здійснення електронної ідентифікації. Ключовими

моментами закону стали принцип відповідності вимог до надання електронних довірчих послуг електронної ідентифікації європейським та міжнародним стандартам, а також міжнародне співробітництво у сферах електронних довірчих послуг електронної ідентифікації.

Висновок. Проведений аналіз вказує на те, що хоч правове регулювання електронних угод тісно пов'язане з такими поняттями як «Електронна комерція» і «електронна торгівля», проте більший вплив на розвиток цивільних правовідносин та їх правового регулювання надають такі явища, як електронні повідомлення, електронні документи та електронні підписи, що в силу постійного розвитку інформаційних технологій, знаходять все більшого поширення у всіх сферах суспільного життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1.Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

2.Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.

3.Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 276.

4.Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council on a Community framework for electronic signatures. December 13 1999. *Official Journal of the European Communities*. 2000. L 13. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2000:013:TOC> (дата звернення: 20.08.2021)

5.Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce'). June 8 2000. *Official Journal of the European Communities*. 2000. L 178. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2000:178:TOC> (дата звернення:

25.08.2021)

6.Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. С. 2843

7.Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 45. С. 2344

8.Крегул Ю., Батрименко В. Гармонізація системи регулювання електронної комерції України з ЄС. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 1. С. 13–25

9.Катинська Л. Р. Питання відповідності Закону України «Про електронну комерцію» європейському законодавству. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 35(2.1). С. 165-169.

10.Regulation (EU) 910/2014 of the European Parliament and of the Council. August 28 2014. *Official Journal of the European Union*. 2014. L 257. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2014:257:TOC> (дата звернення: 05.09.2021)

11.Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. С. 5.